

Төлеміс Бағила Жайшылыққызы

КМҚК №180 бөбекжай-балабақшасы, тәрбиеші

Алматы қаласы, Түркісіб ауданы

Мектепке дейінгі балалардың тілін дамытудың маңызы мен ерекшеліктері

Мектепке дейінгі жас - бұл баланың ауызекі сөйлеу тілін белсенді меңгеру, сөйлеудің барлық жақтарының - фонематикалық, лексикалық, грамматикалық қалыптасуы мен дамуы кезеңі. Мектепке дейінгі жаста ана тілін толық білу - дамудың ең сезімтал кезеңінде балаларды ақыл-ой, эстетикалық және адамгершілікке тәрбиелеу мәселелерін шешудің алғышарты. Ана тілін оқыту неғұрлым ерте басталса, бала болашақта оны соншалықты еркін қолданады. Мектепке дейінгі жаста балалардың қарым-қатынас шеңбері кеңейеді. Тәуелсіздікке ие бола отырып, балалар отбасылық байланыстардан шығып, адамдардың кең шеңберімен, әсіресе құрдастарымен қарым-қатынас жасай бастайды. Қарым-қатынас шеңберін кеңейту баладан негізгі, сөйлеу болып табылатын байланыс құралдарын толық игеруді талап етеді. Баланың күрделендіретін әрекеті де сөйлеуді дамытуға жоғары талаптар қояды. Балаға сөйлеуді дамыту негізгі рөл атқарады. Сөйлеуді дамыту отбасылық қарым-қатынастың негізін құрайды. Сөйлеуді дамыту - бұл жеке адамның қалауына жетудің негізгі құралы. Сөйлеуді дамытусыз адамның қоғамдағы толыққанды қарым-қатынасы мүмкін емес. Сөйлеуді дамыту - баланың білім алуының негізі. Мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеуді дамыту бірнеше жас кезеңдерінде жүреді. Баланың тілдің негізгі заңдарын игеретін бір жастан төрт жасқа дейінгі кезеңі ең маңызды кезең болып саналады. Әлеммен және айналасындағы адамдармен өзара әрекеттесу процесінде бала өзінің тәжірибесін байытады, жаңа әсерлер алады, осыған байланысты оның ақыл-ой қабілеттері дамиды, сәйкесінше сөйлеу қабілеттері артады.

Балалардың сөйлеу тілін дамыту жұмыстары күрделі болуы керек және сөйлеуді дамытудың барлық аспектілерімен байланысты - фонематикалық, лексикалық, грамматикалық мәселелерді шешуі керек. Баланың сөйлеуіне жан-жақты әсер ету - келісімді сөйлеуді дамытудың алғы шарты болып табылады. Бірақ сөйлеудің өздігінен дамуы баланы жоғары деңгейге көтере алмайды, ересек адамның көмегі қажет, яғни, мақсатты оқыту және қарым-қатынас. Сонымен қатар, тәрбиеші педагогтар баланың тілге деген қызығушылығын оятып, оны шығармашылыққа баулиды. Мектепке дейінгі жаста сөйлеуді уақытылы және толық қалыптастыру баланың қалыпты дамуы мен болашақта оның мектепте табысты білім алуының басты шарттарының бірі болып табылады. Баланың сөйлеу тілінің дамуындағы кез-келген кідіріс және кез-келген бұзушылық оның мінез-құлқына, сондай-ақ әр түрлі формадағы белсенділігіне әсер етеді. Сөйлеуді заманауи және толыққанды меңгеру - бұл балада толыққанды психиканы қалыптастырудың және оны одан әрі дұрыс дамытудың бірінші маңызды шарты. Заманауи дегеніміз - баланың өмірінің алғашқы күндерінен басталған нәрсе. Толыққанды дегеніміз - лингвистикалық материалдың көлемі жағынан жеткілікті, баланы сөйлеуді әр жас деңгейінде мүмкіндігінше жақсы меңгеруге итермелейді. Балалардың сөйлеуін дамыту тілді түсіну және қолдану қабілеттерін дамыту ретінде қарастырылады: фонематикалық естуді, дыбыстық талдауды, сөздік қорды, грамматикалық категорияларды дамыту, коммуникативті дағдыларды, үйлесімді сөйлеу дағдылары мен дағдыларын дамыту. Балабақшада мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытудың көптеген маңызды міндеттерінің арасында ана тілін үйрету, сөйлеуді дамыту, сөздік қарым-қатынас негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Сөзбен белгіленген тұжырымдама, шындықтың жалпыланған бейнесі бола отырып, бала дамыған сайын өседі, кеңейеді, тереңдейді, оның қызмет аясы кеңейіп, әр түрлі бола бастайды, ол қарым-қатынасқа түсетін адамдар мен заттардың шеңбері артады. Даму барысында баланың сөйлеуі сенсорлық жағдайға тәуелді болмайды.

Мектепке дейінгі жастағы сөйлеуді дамыту міндеттері

- ✓ дыбыстық мәдениетті, фонемалық естуді қалыптастыру
- ✓ лексиканың дамуы
- ✓ сөйлеу грамматикасын қалыптастыру
- ✓ мектеп жасына дейінгі балалардың үйлесімді сөйлеуін дамыту
- ✓ мектеп жасына дейінгі балаларды қарым-қатынас пен сөйлеу этикетіне үйрету
- ✓ балалар әдебиетінің түрлі жанрларымен танысу (тапсырмалар білім беру іс-әрекеті процесінде және күнделікті өмірде шешіледі, бірақ жұмыстың әдістері әр жас кезеңінде күрделене түседі)

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту бойынша жұмыс әдістері:

- ✓ Үлгі бойынша оқыту әдісі (Имитациялық):
- ✓ айтылымды, интонацияны оқыту
- ✓ үлгі бойынша сөйлем құрастыру, мәнерлеп жатқа оқу
- ✓ әр түрлі типтегі мәтіндерді құрастыру (сипаттау, баяндау, пайымдау)
- ✓ әдеби шығармаларды, ертегілерді қайталау
- ✓ ертегілерді сахналау
- ✓ мнемокесте әдістері

Әрине, сөйлеуді дамытуды сөздікті жинақтау мен байытуға дейін азайту мүмкін емес. Балалардың тілін дамыту мектеп жасына дейінгі балалардың үйлесімді сөйлеуін қалыптастыруға ықпал етеді, бұл әсіресе сөйлеу патологиясы бар балаларға қатысты. Ауызша сөйлеу қабілеттерінің қалыптасуының барлық кезеңдерінде білім беру және педагогикалық міндеттерді шеше отырып, мен балаларға сөйлеу қарым – қатынасының әртүрлі құралдарын игеруге, диалогтық және монологиялық шығармашылық сөйлеу түрінде коммуникативті-сөйлеу дағдыларын алуға тырысамын, онда бала жеке тәжірибе мен жаңа білімге сүйене отырып, өз бетінше әңгіме, немесе ертегі ойлап табады.